

„LA IZVOARELE IMAGINAȚIEI CREATOARE”

**Studii și evocări în onoarea
profesorului Mircea Borcilă**

BCU Cluj / Central University Library Cluj

**Editori:
Elena Faur, Diana Feurdean, Iulia Pop**

Argonaut & Eikon

Seria: PHILOGIA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

LA izvoarele imaginației creatoare : studii și evocări în onoarea profesorului Mircea Borcilă / editori: Elena Faur, Diana Feurdean, Iulia Pop. – Cluj-Napoca : Argonaut, – București : Eikon , 2022. –

Bibliogr.

ISBN 978-606-085-113-4

ISBN 978-606-49-0753-0

I. Faur, Elena

II. Feurdean, Diana

III. Pop, Iulia

IV. Borcilă, Mircea (despre)

082.2(Borcilă,M.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DOI: 10.26424/978-606-085-113-4

© Autorii își asumă răspunderea pentru ideile exprimate în materialele publicate./ The authors assume all the responsibility for the ideas expressed in the published materials.

Editori: Elena Faur, Diana Feurdean, Iulia Pop

Tehnoredactare și copertă: Ioachim Gherman

CUPRINS

CUVÂNT-ÎNAINTE	17
Mircea Borcilă – Un promotor ilustru al științelor culturii.....	21
Mircea Borcilă – Activitate științifică și editorială	41
REVERBERAȚII	63
Iulian Boldea Sub zodia integralismului.....	65
Sanda Cordoș Schiță de portret în mișcare	72
Alin-Mihai Gherman Trei cuvinte rare	75
Ion Istrate Cum l-am cunoscut pe Mircea Borcilă	78
Johannes Kabatek, Cristina Bleorțu Correspondența dintre Mircea Borcilă și Eugeniu Coșeriu	83
TEORIA ȘI FILOSOFIA LIMBAJULUI.....	121
Mircea Flonta Abordarea naturalistă și abordarea istoric-culturală a cercetării limbajului în viziunea lui Eugeniu Coșeriu	123
Jesús Martínez del Castillo La filosofía hecha lingüística	145

CUPRINS

Dumitru-Cornel Vîlcu Sensul celor patru – o conversație imaginară despre poezie (și înțelegerea omului in-actual)	169
Floarea Vîrban Lingvistica [integrală] – știință eidetică?	206
HERMENEUTICĂ ȘI SEMIOTICĂ	227
Lucia Cifor Statutul și identitatea hermeneuticii literare	229
Aurel Codoban Trei întâlniri teoretice cu poeticianul Mircea Borcilă	239
Göran Sonesson On the Borders of Metaphorology: Creativity Beyond and Ahead of Metaphors	247
Jordan Zlatev, Tapani Möttönen Semiotica cognitivă și lingvistica cognitivă	277
LINGVISTICĂ, PRAGMATICĂ ȘI POETICĂ	315
Maria Aldea Termeni de gramatică. O abordare lexicografică	317
Iulia Bobăilă La metáfora científica y la anulación de la incongruencia. Implicaciones traductológicas	333
Oana Boc Poezia lui Gherasim Luca – armonia unei lumi dizarmonice. O abordare funcțional-tipologică	344
Eugenia Bojoga Dezbaterea limbă română sau „moldovenească” în spațiul online rusesc	364

CUPRINS

Pompiliu Crăciunescu O tainică relianță: poetician – poet	396
Daniela Filip La nature sémantique de l'ironie textuelle. Une approche de la perspective de l'intégralisme linguistique	407
Rodica Frențiu Tipologia textuală și discursul hagiografic	423
George Dan Istrate Metafora în terminologia artelor vizuale în română și italiană.....	441
Mariana Istrate Substitute stereotipice ale coronimelor în limbajul publicitar al turismului	454
Victoria Jumbei Configurații semantice cognitive în <i>Povestea lui Harap-Alb</i> de Ion Creangă	469
Mihai Lisei Cuvântul scris și fotografia în reportajul de ziar. Modalități de analiză	480
Rodica Marian Subiectul absolut al artei și alteritatea creatoare	498
Ion Mării Note lexicografice	513
Nicoleta Neșu Câteva observații legate de rolul profesorului-vorbitor de limbă maternă în traducerea pedagogică utilizată în predarea limbilor străine.....	533
Cristian Pașcalău Modul orfic în poezia lui Teofil Răchițeanu. O abordare în lumina poeziei antropologice.....	543

CUPRINS

Iulia Pop Prolog de Nichifor Crainic. O lectură în cheie „semantic-logică” (Revelații la cursul de poetică)	569
Liana Pop Parcours métaphoriques: de l’écrit à l’oral	574
Maria Ștefănescu, Mircea Minică O privire, din perspectiva lingvisticii coșeriene, asupra vocabularului religios reflectat în dicționarele generale de limbă	580
Emma Tămâianu-Morita Beyond the Poetic: Exploring the General Mechanisms of Textual Sense Construction	592
Flavia Teoc The Theory of Discourse Poiesis in <i>Perpetua’s Passion</i>	619
Maria-Alexandrina Tomoiagă Desemnarea metaforică a <i>vieții</i> în limba română	641
Cristina Varga Metaforele conceptuale ale socializării online în limba română	669
Dina Vîlcu The Religious Element and the Language of the 1989 Revolution in Romania. An Integralist Approach	689
INTERFERENȚE CULTURALE	709
Doru Radosav Cărțile sfinte și retorica sentimentului religios	711
Ion Taloș Despre întâlnirile dintre culturi și efectele lor	720

CUPRINS

Rudolf Windisch Mircea Borcilă macht Eugenio Coseriu in Cluj-Napoca bekannt	725
FOTOGRAFII.....	745
LISTA CONTRIBUTORILOR	759
TABULA GRATULATORIA.....	787

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TABLE OF CONTENTS

FOREWORD	17
Mircea Borcilă – An Illustrious Promoter of Cultural Sciences	21
Mircea Borcilă – Scientific and Editorial Activity	41
REVERBERATIONS	63
Iulian Boldea Under the Sign of Integralism	65
Sanda Cordoş A Portrait Sketch in Motion	72
Alin-Mihai Gherman Three Rare Words	75
Ion Istrate How I Met Mircea Borcilă	78
Johannes Kabatek, Cristina Bleorţu Correspondence Between Mircea Borcilă and Eugenio Coseriu	83
THEORY AND PHILOSOPHY OF LANGUAGE	121
Mircea Flonta The Naturalistic Approach and the Historical-Cultural Approach to Language Research According to Eugenio Coseriu	123
Jesús Martínez del Castillo Philosophy Made Linguistics	145

TABLE OF CONTENTS

Dumitru-Cornel Vâlcu <i>The Sense of Four – An Imaginary Conversation on Poetry (and the Understanding of the In-actual Man)</i>	169
Floarea Vîrban [Integral] Linguistics – an Eidetic Science?	206
HERMENEUTICS AND SEMIOTICS	227
Lucia Cifor The Status and Identity of Literary Hermeneutics	229
Aurel Codoban Three Theoretical Encounters With the Poetician Mircea Borcilă	239
Göran Sonesson On the Borders of Metaphorology: Creativity Beyond and Ahead of Metaphors	247
Jordan Zlatev, Tapani Möttönen Cognitive Linguistics and Cognitive Semiotics	277
LINGUISTICS, PRAGMATICS, AND POETICS	315
Maria Aldea Grammar Terms. A Lexicographical Approach	317
Iulia Bobăilă The Scientific Metaphor and the Cancellation of Incongruency. Translation Implications	333
Oana Boc The Poetry of Gherasim Luca – The Harmony of a Disharmonious World. A Functional-Typological Approach	344

TABLE OF CONTENTS

Eugenia Bojoga The Romanian vs. "Moldovan" Language Debate in the Russian Online Space	364
Pompiliu Crăciunescu A Mysterious Reliance: Poetician–Poet	396
Daniela Filip On the Semantic Nature of Textual Irony. An Approach in the Light of Linguistic Integralism	407
Rodica Frentiu Textual Typology and the Hagiographic Discourse	423
George Dan Istrate Metaphor in the Terminology of the Visual Arts in Romanian and Italian	441
Mariana Istrate Stereotyped Substitutes of Coronyms in the Language of Tourist Advertising	454
Victoria Jumbei Semantic-Cognitive Configurations in <i>Povestea lui Harap-Alb</i> by Ion Creangă	469
Mihai Lisei The Written Word and the Photo in the Newspaper Report. Possibilities of Analysis	480
Rodica Marian The Absolute Subject of Art and the Creative Alterity	498
Ion Mării Lexicographical Notes	513
Nicoleta Neșu Some Observations Regarding the Role of the Native Speaker Teacher in Pedagogical Translation Used in Foreign Language Teaching	533

TABLE OF CONTENTS

Cristian Pașcalău The Orfic Mode in the Poetry of Teofil Răchiteanu. An Approach in the Light of Anthropological Poetics	543
Iulia Pop “Prolog” by Nichifor Crainic. A Key Reading in Logical Semantics (Revelations in the Poetics Course)	569
Liana Pop Metaphorical Pathways: From Writing to Oral	574
Maria Ștefănescu, Mircea Minică Some Remarks on E. Coseriu's Structural Semantics and its Relevance for Lexicographic Definitions	580
Emma Tămăianu-Morita Beyond the Poetic: Exploring the General Mechanisms of Textual Sense Construction	592
Flavia Teoc <small>BCU Cluj / Central University Library Cluj</small> The Theory of Discourse Poiesis in <i>Perpetua's Passion</i>	619
Maria-Alexandrina Tomoiagă The Metaphorical Designation of <i>Life</i> in the Romanian Language	641
Cristina Varga Conceptual Metaphors of Online Socialization in Romanian	669
Dina Vilcu The Religious Element and the Language of the 1989 Revolution in Romania. An Integralist Approach	689

TABLE OF CONTENTS

CULTURAL INTERFERENCES	709
Doru Radosav	
The Holy Books and the Rhetoric of Religious Feeling	711
Ion Talos	
On the Encounters Between Cultures and Their Effects	720
Rudolf Windisch	
Mircea Borcilă Makes Known	
Eugenio Coseriu in Cluj-Napoca	725
PHOTOS	745
THE LIST OF CONTRIBUTORS	759
TABULA GRATULATORIA	787

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CRISTIAN PAȘCALĂU¹

MODUL ORFIC ÎN POEZIA LUI TEOFIL RĂCHIȚEANU. O ABORDARE ÎN LUMINA POETICII ANTROPOLOGICE

1. CONSIDERAȚII PRELIMINARE

Prin contribuția de față, ne propunem o descindere în adâncimea studiului semantico-poetic al liricii orfice ilustrate de bardul din Apuseni, Teofil Răchițeanu, o voce lirică singulară în peisajul literaturii române contemporane. Sub aspect tipologic, lirica teofilină este integrabilă, ca genă a sensului și ca finalitate poetică, în modul creator simbolic-mitic.

Contururile teoretice ale cadrului conceptual sunt delimitate prin raportarea la contextul larg și înnoitor al studiilor integraliste clujene. Avem în vedere, în special, soluția propusă de Mircea Borcilă pentru valorificarea concepției bliagene a „metaforicității culturale”, din unghiul poezic antropologic, al studiilor de metaforologie și al elaborării, în această perspectivă, a unei tipologii a textelor poetice.

Prima parte a contribuției este dedicată prezentării cadrului teoretic, în raport cu care situăm analitic, în partea secundă, creația de sens din lirica lui Teofil Răchițeanu, urmărind filioanele metaforicii textuale și constelațiile semantic-nucleare ale mitului orfic, așa cum este el recontextualizat în consonanță cu viziunea poetică.

2. POETICA ANTROPOLOGICĂ, SEMANTICA TEXTULUI ȘI METAFOROLOGIA

Poetica antropologică de sorginte integralistă, în accepțiunea lui Mircea Borcilă, este un cadru disciplinar fundamentat pe elemente de filosofia limbajului, lingvistica integrală a textului, semantică cognitivă, semiotica culturii, transdisciplinaritate și metaforologie, asumând investigațiile care întresituează poezia în universul de discurs al fanteziei (i.e. al *imaginației creatoare*), ca orizont radical diferit de cel al creației în

¹ Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca; iosif.pascalau@ubbcluj.ro.

limbaj, în virtutea creației de sensuri întrupate în lumi textuale (a se vedea, în special, Borcilă 2003).

Cu un areal vast de problematizări, poetica antropologică oferă, prin excelență, baza teoretică de încadrare tipologică a textelor poetice, permițând decelarea modurilor creatoare al căror nucleu primordial este metafora, înțeleasă nu ca simplă figură ornamentală, ci ca un cumul de strategii creatoare prin care sensul se întrupează în lumi poetice ireductibile la lumea empirică. Mircea Borcilă își asumă pertinent, prin studiile sale fecunde în această direcție de cercetare, ghidarea sarcinilor investigaționale ale metaforologiei în strânsă conexiune cu cadrul conceptual al lingvisticii integrale a sensului, prin considerarea metaforei ca „fapt cultural” (Borcilă 2003: 57), pe criteriul finalității creatoare (Borcilă 2003: 58), într-un demers științific umanist ce caracterizează disciplinele culturii în general (Borcilă 2003: 59). Mircea Borcilă a definit obiectul de cercetare al poeziei antropologice printr-un cadru teoretic care presupune câteva concepte fundamentale (a se vedea și Borcilă 2008): metaforă lingvistică/ expresivă, semnificație, transgresiune semnificațională, sens, metaforă poetică, cuante referențiale, strategii/ momente ale creației de sens (diaforicul, endoforicul, epiforicul). O abordare cvasiexhaustivă a acestor problematici se regăsește la Zagaevschi Cornelius (2005) și Boc (2007).

Direcțiile de studiu în semantica integrală a textului au ca puncte de pornire două domenii, a căror investigare asigură câștiguri teoretice inclusiv pentru metaforologie. La un prim palier de investigare se situează creațiile metaforice din vorbire, precum și formele nemarcate ale textemelor culturale (sintagme, locuțiuni, expresii, proverbe, zicători etc.), care se întemeiază pe semnificare, nu pe transgresiunea semnificației (cf. Borcilă 1997c: 17, n. 11), al doilea palier fiind constituit de textele pline, maximale, în care limbajul își găsește plenitudinea sa funcțională. Dacă metaforica vorbirii lucrează cu „entități semnificaționale deja existente în vorbire” (Borcilă 2003: 67), atât domeniul formelor simple prototextuale sau a textemelor, cât și cea a textelor plinar poetice se delimitează de metaforica vorbirii, prin faptul că ele conțin un sens creat dincolo de semnificate și designate, ca urmare a faptului că acestea devin semnificante pentru sensul metaforic al expresiei. Diferențierea operată, în lingvistica integrală, între creația de semnificații și creația de sens și considerarea metaforei poetice – în spațiul conceptual al poeziei de orientare antropologică – ca instanță eminent culturală reprezintă cheia de boltă pentru înțelegerea transgresiunii semnificatelor și a designatelor și pentru emergența/ afirmarea actului de creație radicală,

i.e. procesul creației de lumi în textele culturale (mitice, literare, filosofice și științifice), ireductibile la lumea empirică, fenomenală:

„În ce privește procesul metaforic conceput ca ipostază nucleară a creației de lumi din textele mitice, literare, metafizice și chiar constructiv-științifice (în manifestările ei maximale, trans-paradigmatică) (...) suntem nevoiți să situăm, fără dubiu, un principiu explicativ cu totul deosebit și un act instaurator mult mai radical, echivalent, într-adevăr, în ultimă analiză, cu o transgresiune a ‘experienței normale a lumii’ și a ‘semnificației obișnuite a faptelor’, sau a ‘*marelui lanț al ființei*’, prin situarea *ab initio* în ceea ce Blaga numește ‘perspectiva misterului’” (Borcilă 1997c: 17).

Punând la temelia investigării metaforei ca fenomen cognitiv conceptul de creativitate semantică în statutul său de gen proxim al creativității metaforice, studiile lui Mircea Borcilă reîntemeiază cadrul conceptual al metaforologiei, în direcția constituirii ei ca „știință-pilot” a antropologiei, având drept obiectiv fundamental „o cuprindere descriptivă și o explicație științifică adecvată a fenomenului metaforic, în genul său proxim și în diferența sa specifică ireductibilă” (Borcilă 2003: 50).

2.1. Dualitatea metaforică în poetica antropologică

Mircea Borcilă a prezentat concepția metaforicii nucleare și a dualității metaforice în numeroase studii (a se vedea, în special, Borcilă 1987a; Borcilă 1993; Borcilă 1994; Borcilă 1995; Borcilă 1997a; Borcilă 1997b). Valorificând filosofia blagiană a culturii și trecând-o prin filtrul concepției coșeriene asupra limbajului, Mircea Borcilă susține că dihotomia fundamentală a metaforei poate furniza un criteriu axial de reflecție atât pentru orientările lingvistice actuale, cât și pentru disciplinele din aria poeziei.

În accepțiune integralistă, metafora cunoaște două tipuri radical diferite ca principiu creativ. Primul tip, metafora lingvistică/expresivă, ilustrează maximal creativitatea *în limbaj*, având ca funcție structurarea semnificațională a lumii în universul discursiv al experienței sensibile curente. Metasemia, ca articulare metaforică în limbaj, determină ca granițele între domeniile experiențiale conjugate în procesul creativ să devină tot mai permeabile, fără însă a le aboli. În schimb, metafora poetică, implică un mecanism semantic radical diferit, urmărind creația de sensuri și de lumi textuale, prin instituirea unor ‘tărâmurii’ transsemnificaționale, în universul de discurs al ‘fanteziei’.

Metafora lingvistică (semnificațională) se realizează în limbaj, ca manifestare a creativității structuratoare a experienței în lumea empirică.

Structurile metaforice lexicalizate în limbă dobândesc un statut de normă lingvistică într-o anumită comunitate de vorbitori. Creativitatea lingvistică se manifestă, concret, în creația de semnificate (primare, secundare) și este obiectivată prin alteritatea lingvistică. Eugeniu Coșeriu și Mircea Borcilă au investigat, în studiile lor (Coșeriu 2000–2001: 11–33, Borcilă 1993: 59, Borcilă 1997a: 263–283, Borcilă 1997b: 97–104, Borcilă 1997c: 13–20, Borcilă 1997d: 147–164, Borcilă 2001: 97–102, Borcilă 2003: 47–77), acest proces creator care se întemeiază pe dimensiunea semanticității limbajului și care se desfășoară în limitele unui echilibru între năzuința vorbitorilor de a crea conținuturi semnificaționale și designaționale inedite și finalitatea comună a împărtășirii acestor conținuturi spre înțelegere.

Mircea Borcilă a realizat, din acest unghi, o distincție legitimă între metafora de tip I (procesul de creație metaforică în limbaj) și metafora de tip II, specifică actului de creație culturală, iar, în interiorul metaforei II, se reinstituie distincția inconsecvent operată de Blaga cu exemple din poezia sa: metaforă plasticizantă, al cărei câmp referențial va fi construit analogic, după un model concret al lumii fenomenale, și metaforă revelatoare, al cărei câmp referențial va fi construit dizanalogic, în perspectiva esențelor unor lumi ideale (cf. Borcilă 1987b: 187).

Autorul (1987a) relevă ambiguitatea demersului prin care Blaga ilustrează, cu exemple din propria sa poezie, atât metafora de tip I, ce „nu sporește semnificația faptelor”, aceasta producându-se „în interiorul limbajului”, cât și metafora de tip II, ce reprezintă „aspectul fundamental al creației culturale”. Practic, în condițiile în care „Blaga pare să folosească una și aceeași disociere primordială atât pentru a delimita domeniul creației poetic-culturale, cât și pentru a schița o tipologizare fundamentală în interiorul acestuia”, se impune acceptarea ideii că, „în argumentația filosofului, este implicată, de fapt, o dublă dihotomie a funcțiilor metaforice” (Borcilă 1987a: 2). Opoziția funcțională fundamentală este cea între metafora lingvistică și metafora poetic-culturală, care capătă o deplină justificare teoretică în contextul disciplinar al semanticii discursive, i.e. la nivelul creației de sens (care impune tratarea metaforei I ca metaforă în limbaj, cu o proiectare în universul de discurs obiectual-empiric). O a doua opoziție, crucială, la rândul ei, pentru circumscrierea tipologiei textelor poetice, argumentează, în continuare, Mircea Borcilă, este cea operată în sânul metaforei II: „Blaga schițează, prin aceasta [dihotomia dintre metafora A (plasticizantă) și metafora B (revelatoare), n.n. – C.P.] bazele unei tipologii a textelor poetice, care are, credem, toate șansele de a fi confirmată și întemeiată cu mijloace actuale” (Borcilă 1987a: 2). Blaga face această distincție prin exemplele pe care le

prezintă în sprijinul primei opoziții, nebănuind că translația sa va impune, factual, conturarea a două disocieri teoretice, în planuri funcționale distincte.

Desigur, importanța primei disocieri converge spre afirmarea categorică a situării rațiunii de a fi a metaforicului „în însăși natura sau esența limbajului, ca mediu primar în structurarea experienței lumii” (Borcilă 1997a: 266). Scoțând metafora din sfera condiționărilor psihologice, stilistice sau sociologice, Blaga îi găsește temeiuri și rosturi antropologice, ancorate, în primul rând, în „incongruența fatală” dintre natura ‘abstractă’ a semnificației cuvântului și natura concretă a diversității faptelor din experiența noastră sensibilă (furnizându-ne, prin aceasta, explicarea și legitimarea funcției originatoare a modului metaforic în cadrul limbajului – cf. Borcilă 1997a: 267). Pe de altă parte, filosoful justifică și ireductibilitatea vorbirii metaforice în limbaj, invocând infinitatea de cuvinte care ar trebui să acopere designarea unui aspect particular, inedit, al realității, în expresia ‘directă’.

Lucian Blaga își fundamentează dezbaterea teoretică pe conceperea funcțiilor metaforice drept funcții constitutive, interne, care determină o dualitate structurală și procesuală: „Geneza metaforei coincide cu geneza omului, și face parte dintre simptomele permanente ale fenomenului om” (Blaga 1969: 282). Filosoful român justifică teoretic, prin aceasta, existența a două tipuri distincte de metaforă. O metaforă ‘expresivă’ care se realizează în interiorul limbajului și o metaforă poetică, ce constituie un model minimal în creația culturală translingvistică. Intuiția sa a fost, astfel, corelată, de Mircea Borcilă cu teoria lui Coșeriu asupra metaforei lingvistice, văzută ca manifestare a creativității vorbitorilor de structurare a experienței în lume prin limbaj. Pe de altă parte, metafora, în accepțiune integralistă, are două funcții fundamentale, ambele ținând de palierul sensului: prima, de a interpreta lumea experienței sensibile în baza unor optici subiective, iar a doua, de a crea lumi imaginative, obiecte culturale ideale. Se rafinează, în acest fel, analiza metaforei poetice, punându-se în relief faptul că esența sa revelatoare este corelabilă cu sfera nucleară a textului cultural, fiind astfel confirmată, în esență, formula definitorie a lui Blaga: $(a + x) = b$.

Textul poetic se relevă, astfel, ca spațiul de manifestare a „plenitudinii funcționale” a limbajului (Coșeriu 1994: 153), când toate posibilitățile de sens pe care le oferă limbajul (semnificatele, designatele, vectorii saltului minimal de sens) sunt integrate și depășite într-un proces creator de lumi inedite. Precizăm că acest tip de metaforă funcționează strict la nivel textual, fie ca nucleu punctual, fie ca proiecție globală de sens poetic (având ca extensiune un poem în integralitatea lui

sau chiar un ciclu de poeme, interconectate la nivelul viziunii și al strategiilor creatoare de sens). Limbajul poetic este, în aceste condiții, un limbaj absolut, deoarece respinge fundamentele empirice și logice ale lumii experiențiale și orientează, prin intuiția poetică, năzuința spre crearea de sensuri noi, constitutive unor lumi inedite (Coșeriu 1994: 149). O investigație deschizătoare de drumuri în această privință îi aparține lui Borcilă (1972: 95–124), având ca obiect limbajul poetic blagian la nivel lexico-semantic, întemeiată pe ocurența textuală a unor semnificate poetice nucleare (*lumină, pământ, făptură* etc.).

Teoria dualității funcțiilor și a proceselor metaforice acoperă fenomenul de *poesis* (creație de sens) în toate modurile discursive, fiind definit printr-un proces metaforic de tip II (sau „revelatoriu”). Esențial pentru acest proces este actul de transgresiune a sistemului de semnificații (a „faptelor”), captat în formula semantică: $(a + x) = b$, în care *a* și *b* reprezintă factorii (functorii) semnificaționali pozitivi ai procesului, iar *x* reprezintă „implicatul fundamental’ care determină atât funcția originatoare, cât și orientarea transgresivă a procesului metaforic în ansamblu” (Borcilă 1993: 59). Conform teoriei metaforicii nucleare,

„constituirea oricărui mod discursiv (mitic-religios, teoretic-specular, verbal-artistic) trebuie concepută ca instanțind cel puțin două aspecte sau momente logic distincte. Momentul primar și ‘decisiv’ este aproximat drept ‘nucleul’ comun tuturor modurilor discursive. Acest aspect primordial constituie un stadiu ‘genetic’ de adâncime, toate operațiile (‘procesele’) ce vor conferi fizionomia particulară a fiecărui mod discursiv vor trebui situate, conform acestei teorii, într-o etapă ulterioară sau derivată” (Borcilă 1993: 59).

Spre pildă, în ceea ce privește modul discursiv mitic-religios, definirea mitului ca „metaforă dezvoltată” presupune „insertia unei metafore revelatorii în nucleul generativ al construcției mitic-discursive și ‘dezvoltarea’ procesului nuclear, pornind de la acest nucleu, în diverse textualizări caracteristice (modelate și matricial-stilistic)” (Borcilă 1993: 59; a se vedea și Borcilă 2008, respectiv Borcilă 2011: 158–168).

Considerat drept „autentic întemeietor” în ceea ce privește circumscrierea metaforicului poetic-cultural (Borcilă 1969: 1488–1489, Borcilă 1997a: 269), Blaga este singurul care „realizează definirea teoretică a unei funcții metaforice radical diferite de cea a limbajului și care întreprinde, apoi, legitimarea sistematică a acesteia ca ipostază ‘nucleară’ a creației spirituale în toate manifestările ei (artistice, mitologic-religioase, filosofic-metafizice și științifice)” (Borcilă 1997a: 269). Actul revelator de cultură, conjugat cu modelarea stilistică prin

categoriile înscrise în matricea inconștientului, transpune metafora poetică în „aspectul fundamental al creației culturale”, prin faptul că aceasta instaurează un nou mod de a fi al omului în univers. Metafora poetică înseamnă îndepărtarea omului de orizontul lumii concrete, dată prin simțuri, „determinată de un fel de ‘izbucnire din adânc’, orientată, în sens opus, spre ‘înființarea’ sau ‘ivirea’ subiectului creator de cultură într-un orizont existențial cu totul diferit de cel al lumii ‘date’” (Borcilă 1997a: 270). Această „mutație ontologică” aduce un „spor de conștiință”, care luminează, prin actul cultural, acest al doilea orizont al conștiinței umane, orizontul misterului. Funcția creator-culturală a metaforei poetice trebuie, cu necesitate, integrată în chiar nucleul generativ al oricărei creații de cultură (cf. Borcilă 1997a: 272).

În concluzie, ecuația blagiană stă la temelia poeziei antropologice, disciplină propusă de Mircea Borcilă pentru studiul creației de sensuri și lumi inedite, dincolo de posibilitățile date în și prin limbaj. De asemenea, propunerea unei tipologii a textelor poetice în virtutea dihotomiei fundamentale (plasticizant – revelator), cu avansarea unor criterii de subtipologizare textuală, i.e. de identificare a unor moduri structurale, prin clasificări riguroase pe baza modului de construcție și a intenției plasticizante sau revelatoare, valorifică aceeași formulă întemeietoare din filosofia blagiană a culturii.

2.2. Soluția fondatoare a tipologiei textelor poetice

Pornind de la dihotomia blagiană a metaforei, Mircea Borcilă propune o soluție teoretică la problema tipologiei textelor poetice (Borcilă 1987b). Această tipologie trebuie corelată cu modurile nucleare de creativitate umană, așa cum se manifestă ele pe baza limbajului, precum și cu finalitatea diverselor tipuri de texte. Punând în evidență dificultățile unor teorii care nu propun criterii viabile de tipologizare a textelor poetice, studiul menționat (Borcilă 1987b: 185–195) circumscrie *ab initio* textul poetic ca o categorie specifică a textului în general. Abordarea textului poetic prin prisma modului creator care îl generează și în perspectiva finalistă a creației de lumi țintește nu doar „funcționalitatea culturală generală a textelor”, ci și „dimensiunea caracteristică a procesualizării semantice în textul literar-artistic” (Borcilă 1987b: 186). În ceea ce privește această dimensiune, criteriul primordial pentru identificarea matricii tipologiei textelor poetice îl constituie însuși nucleul generativ al textului, analizat drept un „complex de ‘strategii semantice’ elementare pe baza cărora se constituie *coerența nucleară* la acest nivel primar, ‘prototextual’ (în sensul de stadiu originar în generarea textului)” (Borcilă 1987b: 186; subliniere în original). Modelul

minimal al creației de sens este dat de procesul metaforic, ca set de strategii convergente în perspectiva articulărilor multiple de câmpuri și cuante referențiale.

Fructificând dualitatea metaforică teoretizată de Blaga și corelând cele două tipuri funcționale primare de procese metaforice astfel delimitate, Mircea Borcilă disociază textele poetice în două categorii largi: plasticizante (proces metaforic A), respectiv revelatoare (proces metaforic B). Procesul metaforic plasticizant va corespunde tipului de cod semiotic 'sintactic', în timp ce procesul metaforic B va corespunde tipului de cod 'semantic'. Cele două tipuri reiau două linii divergente de constituire a sensului: tipul sintactic se creează în virtutea analogiei cu lumea fenomenală (modelul de construcție diagramatic, fie deconstructiv, fie inovativ la nivelul limbii/ discursului), iar tipul semantic implică „un model al unor lumi multiplu semiotizate și axiologic ierarhizate” (Borcilă 1987b: 187), adică un model de lumi ideale (modelul de construcție simbolic, mitic sau matematic), care întrupează sensuri nu prin analogie cu modelul lumii fenomenale, ci prin dizanalogie, prin distanțarea de fundalul experienței primare date în limbaj. Fiecare din cele două tipuri de texte are o finalitate globală specifică: (1) plasticizantă/expresivă în primul caz, fapt care presupune că procesul metaforic subiacent conduce la o „intensificare a percepției” prin atragerea unor elemente eterogene concrete, aparținând unor cadre de referință din sfera lumii experiențiale, de o incompatibilitate semantică flagrantă în afara procesului metaforic care le conjugă, desemantizate și utilizate ca „materiale de construcție” de câmpuri interne de referință după modelul lumii fenomenale; (2) revelatoare/ poetică, în cel de-al doilea caz, fapt care presupune prezența în nucleul metaforic a cel puțin unui element abstract, reciclat din sfera contextelor culturale sau mitologice, și posibilitatea neutralizării incompatibilității funciare dintre elemente prin resemantizare în construcția unor câmpuri interne de referință după modele ideale. De menționat că, în procesul metaforic revelator, elementele prezintă semnificație prin ele însele, fiind sedimentate în „zone sau câmpuri externe de referință care, prin natura lor, impun selectarea elementelor pe care le cuprind ca termeni ai procesului de poesis” (Borcilă 1987b: 189). Disocierea operată între lumea fenomenală și „orizontul misterului” la Blaga sau „universul veleităților de viață/ potențelor pure” la Barbu atestă dihotomia planurilor ontologice (planul fenomenalității, respectiv planul esențialității), precum și prezența, în primul plan, a unor puncte sau căi de acces spre planul secund.

„Termenii care desemnează aceste zone privilegiate se impun a fi selectați în procesul de poesis discursiv, întrucât ei contribuie decisiv, prin conținutul lor de ‘mister’, la rezolvarea incompatibilității semantice nucleare, în sensul schematizării câmpului referențial intern după modele abstracte (‘culturale’)” (Borcilă 1987b: 190).

Poate fi amintită, în acest context, discuția blagiană despre așa-numitele „cuvinte cu sarcină mitică”, precum: *înaltul, josul, adâncul, cerul, pământul*, față de cuvinte „deșertate de orice asemenea sarcină”, precum *verticalul, linia, inferiorul* (a se vedea, în legătură cu această discuție, Blaga 1969: 300, Borcilă 1972: 112–113, respectiv Borcilă 2000: 28–30). Sarcina mitică a cuvintelor ar constitui efectul unei ‘remanențe’ semnificaționale a „conținutului imaginar-intuitiv sub unghiul semnificației cuvintelor” (Borcilă 2008: *passim*), oferind premisele unor transgresiuni semnificaționale în crearea de sensuri poetice, de noi moduri de a fi, de noi lumi textuale. Mai mult decât atât, prin intermediul gândirii mitice se explică și se justifică mutația ontologică, acel salt care, în virtutea concepției filosofice blagiene, este menit să întregească ființa umană, să o rotunjească în sensul plener al destinului său creator. Intuirea metaforei revelatoare drept corolar al acestei emergențe spirituale în orizontul misterului apropie, cu unele diferențe notabile, viziunea lui Blaga de cea a lui G.B. Vico, susținătorul ideii că omul primitiv a dezvoltat o limbă poetică atingând culmea perfecțiunii. În conformitate cu argumentația lui Mircea Borcilă, semantica limbilor istorice ar putea da seama, explorând aceste direcții integratoare, de potențialul mitic implicat în creația de lumi care proiectează cultura drept universul secund, după cel biologic, de în-ființare a omului (Borcilă 2011: 158–167). Dacă acești termeni conțin în embrionul lor semnificații multiple, de natură mitică, ei pot fi diferențiați în funcție de potențialitățile matricei abisale: termenii menționați de Blaga ar corespunde unei spațialități mitice, în timp ce un termen precum *dorul* ar corespunde unei dinamici explozive sau implozive de spiritualitate care ar angaja omul cu toată ființa lui în evenimente de relaționare cu ordinea cosmică. Desigur, cuvinte precum *verticalul, linia, inferiorul* pot dobândi (și dobândesc), în poetica lui Ion Barbu, convergențe spre universul secund, al virtualităților abstracte. Însă, prin semnalarea remanenței în limbă a cuvintelor cu sarcină mitică, Blaga

„va așeza acest fapt central la baza explicării genetice a ‘poeziei’ (în sensul cel mai larg): ‘poezia’ a fost și este posibilă întotdeauna și numai datorită existenței acestei ‘sarcini mitice’ a cuvintelor, pentru că fără

aceasta n-ar putea lua naștere ‘gândirea’, ‘viziunea’ sau, mai larg, ‘imaginația poetică’ însăși” (Borcilă 2000: 29).

Ca dezvoltări ale acestui cadru conceptual, sunt demne de menționat câteva cercetări temeinice în materie. Tratănd problema obiectului lingvisticii integrale, precum și problema metodologiei proiectate asupra obiectului său de studiu, în secțiuni de ample dezbateri teoretice, Emma Tămâianu identifică următorii factori „tipologic relevanți pe care îi putem decela în momentul actual al dezvoltării lingvisticii textului ca lingvistică a sensului” (Tămâianu 2001: 125): funcțiile textuale; funcțiile evocative ale semnului în text; formele de suspendare a incongruenței și incorectitudinii în text, pertinente, adaugă autoarea, „în măsura în care se atestă că, în fiecare text, ele decurg din sau sunt manifestări ale principiilor de construcție a sensului” (Tămâianu 2001: 125). Amorsarea concepției integrale în elaborarea unei tipologii a textului poetic îi permite autoarei circumscrierea poeziei *koân*, precum și tratarea problemelor de traducere care survin în semantica textului. Zagaevschi (2005) analizează profunzimea textului *Luntrea lui Caron*, al lui Blaga, și realizează o pertinentă circumscriere a funcțiilor metaforice care vertebreează respectivul text. Boc (2007) tratează textele lirice ale lui Arghezi și Apollinaire, poeți care ilustrează în operele lor funcția global plasticizantă a procesului metaforic constitutiv de sens, cu evidente contribuții în consolidarea teoretică a textualității literare. Ștefănescu (2007) își îndreaptă atenția, sprijinindu-se pe argumente solide, spre chestiunea lumilor posibile (așa cum este ea tratată în două paradigme antinomice în științele limbajului: semantica generativ-formală și semantica integrală), raportând rezultatele teoretice la dimensiunea esențială a sensului textelor literare. Un studiu amplu asupra textemelor ca entități proto-textuale a fost întreprins de Terian (2015). Din perspectiva filosofiei limbajului, este demnă de semnalat contribuția lui Horvath (2012), care tratează, în lumina lingvisticii integrale, concepția asupra relației dintre limbaj și poezie, dezvoltând o triplă configurație: problema creativității semantice, teza identității dintre limbaj și poezie, precum și autonomia funcțională a limbajului, respectiv a poeziei. În privința semanticii designaționale/ elocutionale și a conexiunilor de principiu cu generația europeană actuală în semantica cognitivă, Faur (2013) explorează, contrastiv și problematizant, lingvistica integrală și cea cognitivă, încadrând aportul teoretic al dezvoltărilor recente ale celei din urmă în orizontul explicativ integralist.

Creația de lumi (sau creația de sens poetic) implică microarticularea sensului poetic, la nivelul cuantelor referențiale (unități textuale minimale alcătuite din cel puțin doi termeni angajați într-o relație metaforică de tip ecuațional) și macroarticularea acestuia, la nivelul câmpurilor referențiale (unități textuale mai ample, omogene, în care se organizează cuantele referențiale), într-o proiecție dinamic structurată prin cele trei momente sau strategii semantice identificate de Mircea Borcilă: momentul diaforic, momentul endoforic și momentul epiforic. Momentul diaforic reprezintă punerea în tensiune a două câmpuri referențiale polarizate, incompatibile (de obicei, Anthropolosul și Cosmosul), endoforicul reprezintă tentativa de mediere a acestei incompatibilități, prin Logos, cu potențial de glisare înspre unul dintre cele două câmpuri sau de transcendere a acestora la un nivel de metarealitate, care să poată îngloba ambele câmpuri într-un al treilea câmp referențial, generând astfel momentul epiforic, prin care tensiunea diaforică este transgresată și cele două câmpuri/ planuri sunt compatibilizate (pentru o circumscriere teoretică a tuturor acestor concepte, a se vedea Borcilă 1987: 186, Zagaevschi Cornelius 2005: 53-56, Boc 2007: 59-61, respectiv Faur 2012: 111-112).

Țesătura semantică a textului conține și anumite noduri simbolic-mitice, „miezuri de taină” care funcționează ca nuclee ale lumii poetice emergente și care se coagulează în cuante referențiale. Nucleele simbolic-mitice țin de nivelul semantic primar al textului poetic, având un rol fundamental în construcția de sens poetic, a esențelor, a ființei interioare. Pentru lirica lui Teofil Răchițeanu, aceste nuclee sunt desfășurate înspre actualizarea unei zări originare, a unei lumi mitice, în care ființa poetică se transpune ca avatar orfic, sfâșiat între timpul individual și timpul cosmic, între perisabilitatea umană și veșnicia naturii și a cosmosului, între iubire și refuzul acesteia, între viață și moarte. În cele ce urmează, ne vom limita la identificarea câtorva nuclee simbolic-mitice, în special cel al plângerii, care deschid potențialul imaginativ al sensului poetic, fără să ne angajăm într-o investigație a articulării macrotextuale, la nivelul câmpurilor referențiale. Considerăm că o atare investigație necesită studii viitoare, pentru identificarea altor nuclee simbolic-mitice a căror ordonare structurantă și desfășurare textuală să ne permită explorarea izotopiilor textuale, a procesualității interne și a configurării dinamice a sensului poetic în lirica teofilină atât la nivelul unor poeme, la nivel de cicluri lirice și, ulterior, la nivel global. Precizăm, totodată, că abordarea, din acest unghi, a liricii teofiline este rezultatul unor cercetări anterioare, sporadice, fără o sistematizare teoretică de ansamblu și fără o analiză riguroasă, în sensul tipologiei poetice simbolic-mitice.

3. MODUL ORFIC ÎN POEZIA LUI TEOFIL RĂCHIȚEANU

Teofil Răchițeanu este creator al unei poezii majore a *ființei transpuse integral în viziune* (după formula lui Geo Bogza). Universul său poetic este generat printr-un „dialect al apei, al vântului, limbaj inițiativ, revelator” (Vaida 1986: 4), care poartă, în toată plenitudinea sensurilor, conștiința ciclicității unei stări primordiale, a unei serenități arhaice. În virtutea acestei stări, unitatea și identitatea esențiale ale ființei pure nu pot fi alterate de multiplicitatea ipostazelor sale contingente, care, în fapt, nu reprezintă decât realizarea sau dezvoltarea unor posibilități conținute virtual în integralitatea perfecțiunii originare. Cântul orfic înseamnă o extensiune de principii ale manifestatului și ale nonmanifestatului, eliberând ființa de tirania duratei, transmutând succesiunea aparentă a lucrurilor în simultaneitate și negând limitele ce determină și definesc întreaga existență în relativitatea sa empirică. Ființa eliberată se găsește în posesia plenitudinii posibilităților sale, emergente în absolută transcendență:

„Îmi imaginez că, printr-o minune, m-aș putea întoarce cândva, pe la sfârșitul acestui secol, în spațiul lumii în care am trăit și că aș fi întâmpinat, atunci, de un străin *sălbatic*, cu provocarea devastatoare de a da *mărturie timpului meu*. Și n-aș ști să răspund, firește, dar sunt încredințat că, din străfundurile tuturor uitărilor și ale negurilor morții, mi-ar răsări în minte... niște versuri! Iar dintre acestea le presimt, acum, vibrând, pe cele ale lui Teofil Răchițeanu, poetul pe care am avut neasemuitul noroc să îl pot cunoaște cel mai îndeaproape și iubi cel mai mult: *Era târziu în vreme și pustiu/ Murea în ceruri ultima lumină/ Sufletul meu la umbra ei, plângând/ Cerșea cu glasul stins mai multă vină./ Ca din pustiuri negre străbătând/ O muzică vuia prin lumi amară/ La marginile cerului pălind/ Șapte mii sori deodată înnoptară... Știu că nici atunci n-aș putea, măcar, încerca să captez, în rostirea mea proprie, misterul de **pleromă**, cu întreg tragismul cosmic, de cântec funebru *transistoric*, al unor asemenea versuri! O simplă selecție din volumul *Somn de voevod* de la Cartea Românească din 1980, și din cele care i-au urmat, mi se pare că mi-ar putea proba, însă, mult mai bine, mie însumi, de ce am simțit întotdeauna că autorul lor – *Omul Arhaic*, în cel mai bun și obscur înțeles, care și-a respins cu o stranie putere *veacul de-acum* – a fost, în același timp (și, poate, *tocmai prin această radicală respingere*), și un poet emblematic pentru timpul și sufletul meu” (Borcilă 2006: 149–150).*

Poetul-voievod cântă agonia universală, perpetua cădere a lumilor, pradă unui scepticism lăncinant. Viziunea orfică din poemele

teofiline este similară perspectivei eminesciene din *Memento mori*, unde imaginea Eladei ca paradis artificial este contrapunctată și efasată de apocatastaza orfică. Grandoarea naturii care păstrează tainele nimfelor și ale iubirilor ascunse dintre zei și pământene, plăsmuirile mitice din abisurile mării, solidaritatea dintre zei și oameni, nuntirea ostroavelor cu seninul și a marmurei cu aurul, cetățile opulente și templele somptuoase alcătuiesc falduri ale aparenței, voalând o realitate minată de lipsa adevăratei credințe: „Palid stă cugetătorul, căci gândirea-i e în doliu:/ În zadar el grămădește lumea într-un singur semn;/ Acel semn ce îl propagă el în taină nu îl crede”. Sculptorul redă tiparul pietrei mulate în forme umane, încercând să-i dea viață. Statuia rămâne însă „O durere-ncremenită printre secolii ce trec”. Orfeu, înșelat de vânt și mințit de undele mării, stă deznădăjduit „pe piatra prăvălită”, cu harpa sfărâmată. Meditând la moartea cosmosului, la regresivitatea în haos, în apele eterne din care s-au ivit „colonii de lumi pierdute”, Orfeu își aruncă harfa în mare, acea harfă strunită de degetele resemnării, atrăgând un spectacol degradant al distrugerii Greciei, în revărsări „de-amar”. Strofa ultimă a acestei secvențe aduce în discuție drama dubiului existențial de extracție hamletiană: „Știm de nu trăim pe-o lume ce pe nesimțite cade? (...) Nu simțim lumea pătrunsă de-o durere lungă, vană?/ Toate-urmează-a orfe'antice suspinare-aeriană,/ Poate că în văi de chaos ne-am pierdut de mult”. Puhoiul de galaxii ca dâră cosmică a lirei lui Orfeu în cădere are o putere de viziune care se regăsește și la Teofil Răchițeanu, a cărui poezie, instrunată pe corzi de cosmică vibrație, este un bocet eternizant al lumilor în prăbușire.

În veacul de-acum, poezia aceasta a neliniștilor metafizice trebuie receptată în sensul ei primordial, de katharsis, de flux de energii spirituale, de elevație spre sublim. Fascinat de frumusețea gestului ritualic care devine semn, poetul l-a scos din condiția de mijloc a ajungerii la formă și l-a făcut formă în sine, prin cuvânt. Lumile poetice gravitează în jurul unor metafore revelatoare în constituirea ființei, ca prelungiri multiple deasupra și dincolo de orizontul schimbării, de lumea devenirii, care este constant devorată de religia contingentului și a tranzitoriului. Dimpotrivă, reiterând, prin ceremonialul său liric, condiția arhaicității penumbrice perene, Teofil Răchițeanu tânjește, în satul său anistoric, la reconcilierea ființei cu neantul:

„Motivul nopții orfice deschide poezia lui Teofil Răchițeanu spre orizonturi metafizice, unde rareori poezii au ajuns. El prefigurează toposul cosmic undeva la margini de pământ, într-un noian de neguri, care izolează mări întunecate și pustii nesfârșite. Poetul trăiește acut

sentimentul Apocalipsei. Nu de meditație este vorba, la el meditația se resoarbe în elegie. O stare de prăbușire îi apasă sufletul. Asumându-și condiția lui Orfeu, cântecul său însoțește neputincios destrămarea cerului. Toate, acolo, se leagănă, încât nimic parcă nu mai rezistă vertical. Un cutremur cosmic a pus în mișcare temeliiile. (...) În poezia sa se leagănă mări, pustiuri, clopotul cosmic chiar, clătînând ordinea cerească, dar se leagănă și tristețea ori plânsul ca expresie a clătînării sufletești. (...) E o întrebare tulburătoare care ne apropie de condiția tragică a omului modern. (...) Teofil Răchițeanu trăiește până la capăt sentimentul tragicului existențialist. Într-un univers mort, când Dumnezeu închis în raclă străvezie plutește pe apele pustii, încheietor el însuși de vecie, sufletul nostru unde s-ar mai putea duce? Singuri supraviețuitori, avem destinul lui Orfeu, fără să-l știm. Somnul lui este și al omenirii. Poetul îl rostește în cântecele sale apocaliptice, dar lumea nu pare a-l auzi. Noaptea orfică este astfel simptomatică timpului nostru crepuscular, slujbei de vecernie a lumii” (Pârvu 2011: 60–67).

Critica literară a semnalat în repetate rânduri prezența mitului orfic în poezia lui Teofil Răchițeanu. S-a afirmat, în acest sens, că Teofil Răchițeanu „trăiește cu sinceritate orfică, în care Voievod al Melancoliei, poetul e emanație himeric-romantică a elementelor (...) ca melopee armonioasă a naturii” (Vaida 1986: 4), astfel încât „un scenariu orfic se suprapune incantației elegiace și poemele se organizează într-o suită diafană a plânsului universal și a suferinței beatificate” (Cistelean 1987: 16), subsumând poeticii implicite „mitologia unui orfism împovărat, sfâșietor, litanic” (Cârlugea 1987: 3) și asumând „un mod stihial de a intra în miezul lucrurilor și de a simți pretutindeni, într-un fior cosmic, risipirea și întemeierea (...) cu un substrat orfic ce transformă discursul într-unul implicit metapoetic” (Diaconu 2003: 42–43). Nucleul tradiției, ca principiu generator în morfo-dinamica semnelor, conferă liricii teofiline serena imuabilitate a eternului prezent, epurat sacrificial de zgura contingentului: „Luminat de flăcările dorului și ale unei mistice adorații pentru datini, rituri și ceremonii din timpuri imemorabile, poetul și-a asumat povara misiunii sale speciale, încredințată lui de puterea divină, supunându-se unui teribil proces de purificare, cu efectele unei adevărate pustiiri apocaliptice” (Iancu 2013: 95).

Cunoscut ca fiu al regelui Oiagru și al muzei poeziei, Calliope sau Polymnia, ucis de menade, întrucât a părăsit lumina solară a lui Apollo pentru selenarul Dionysos, Orfeu apare în mitologie ca un prinț trac, poet, profet și filosof, străbătut, ca și Ulise, de fiorul cunoașterii absolutului, simbol al plenitudinii afective, mediator între oameni și zei pentru a proclama nemurirea sufletului și armonia universului (cf. Maxim 1976).

Prin vraja lirei sale împlânzise fiarele pădurii și înduplecase inima zeilor, obținând permisiunea de a pătrunde în tărâmul morții spre a o salva pe Euridice, iubita dispărută prea de timpuriu. Dacă Prometeu intră în imaginarul umanității ca erou civilizator în sfera materială a existenței, Orfeu devine expresia simbolică a modelatorului spiritual prin fiorul muzicii și al cuvântului.

Orfismul teofilin marchează condiția blagiană a poetului ca „mântuitor” al cuvintelor în plasma originară și tainică a tăcerii. Teofil Răchițeanu este fascinat de acest mit, cum o dovedesc ciclurile *Somn de Voievod*, *Noaptea lui Orfeu*, *Euridice* ș.a., intuind în substanța mitului reverberațiile unui tâlc artistic prin instaurarea unei lumi potențiale de perfectă coerență și viziune înalt transsemnificativă. Pe urmele lui Doinaș (1974), Teofil Răchițeanu descoperă în biografia lui Orfeu osmoza a două mituri, unul al magiei cuvântului și altul al crizei poetice, amândouă aplicabile aspirației sale de înnobilitare a liricii de factură populară și de transpunere a unei viziuni ființiale în lumi textuale revelatoare, hieratic complinite prin ritualuri stilistice proprii. Voievodul-poet face parte din familia „cântăreților bolnavi” ai lui Blaga și suferă din pricina crizei poeziei ca și Orfeu, care, la început, cânta spontan, prin harul dăruit de Apollo, pentru ca apoi, pe pragul înaltei conștiințe estetice determinate de suferința născută în fața experienței-limită a morții, să trăiască o adevărată dramă spirituală.

Orfeu pierde obiectul pasiunii sale, pe Euridice. Voievodul caută să-și făurească, „din nemoarte în nemoarte”, un turn de fildeș antimodern, un ideal perpetuu tangent la absolut. Ambii sunt mânați să întreprindă acțiuni dincolo de fire pentru a restitui realului un sens pierdut – poezia. Ei încearcă să transforme irealul în realitate tocmai prin temeritatea perseverenței artistice. Orfeu obține permisiunea zeilor de a o salva pe Euridice, iar voievodul primește cerbul râvnit (*Somn de voievod*). Însă zeii îi pun lui Orfeu o condiție, singura pe care el nu o va putea respecta: să nu întoarcă ochii spre Euridice, spre realitatea care îi absoarbe ființa. Și pe aceasta o va pierde definitiv când, prin intermediul privirii, crede că a luat în stăpânire obiectul tentativei sale. Verbul *a privi/ a priveghea* apare poezia lui Teofil Răchițeanu cu funcția durativă a gerunziului („și Tata împietrește,-n zări privind”, „priveghind pe fruntea lor”, „el singur numai, priveghind mereu”) și orientativă prin imperativ („Privește-mă/ Mângâie-mă/ Leagănă-mă/ Și mă-nsenină”), de fiecare dată catalizând tensiunea unor căutări cognitive. Râvnitul cerb nu va intra nici el în posesia vânătorului, pentru că întâlnirea cu himera devenită realitate palpabilă prin forța magică a artei îi va fi fatală aspirantului spre absolut: „... târându-se pe văi amurguri pale/ Și el

mergând în vis, la vânătoare/ Se-oprea pe malul blând al unei ape/
Visându-se în visul lui că moare// Suna un corn prelung în prea departe/
Părea un glas prea blând cerșind durere/ Lunecător un cerb ieșind din
moarte/ Mai străveziu venea ca o părere”.

Descoperim în imaginile poetice ideea unei crize a ‘adevărului’ poetic în literatura contemporană. Aflăm, în tribulațiile poetului de a se confrunta cu idealul său artistic, tribulațiile operei de a se verifica pe sine sub raport axiologic. Eșecul lui Orfeu și al voievodului este numai aparent, încât opera apare ca o replică ideală dată realului:

„Niciodată, nici un fel de Euridice nu va putea fi prezentată efectiv în carne și oase, în structura unei opere poetice; tot ce verbul reușește să păstreze din ea este sentimentul, plin de îndoială, că realul îl urmează pe poet. Orice încercare de a verifica, empiric sau logic, acest sentiment, orice întoarcere a privirii spre făptura din ce în ce mai reală a Euridicei arată că prezența acesteia este numai ideală: Orfeu s-a întors și se va întoarce mereu din Infern cu numai umbra Euridicei” (Doinaș 1974: 74).

Orice poet va fi răpus de idealul său artistic superior, dar umbra sa nemuritoare, opera, va rămâne Subiectul și Obiectul pasiunii sale. Recunoaștem aici prețul pe care clipa îl plătește duratei cu satisfacția că arta poate salva de la moarte lumea. Așa se explică și seninătatea bazată pe o înaltă conștiință artistică a voievodului visând că moare, pentru care fericirea se identifică cu clipele dilatate cât durează sunetul cornului, semnul triumfului, mulțumit că iureșul căutărilor sale a fost încununat de succes, că și-a croit un drum propriu în artă, din apele netulburate ale increatului.

Recunoaștem aici și o altă trăsătură a mitului în general, respectiv valoarea sa inițiativă, pe care o putem corela cu convingerea că un triumf artistic devine posibil numai printr-o îndelungată căutare, după o asimilare adâncă a marilor valori culturale, după ce căutarea cognitivă străbate prin rigoarea simetriei diverse metamorfoze poetico-stilistice. Ideea trecerii vieții finite a scriitorului în viața eternă a operei, pentru salvarea sa tot prin cuvânt, o regăsim în formularea „Curând, curând nu vom mai fi deloc/ Uitarea ca o apă se întinde/ Și Codrul sfânt, lățindu-se mereu,/ În sânul lui din nou ne va cuprinde...” (*Elegia a doua*), unde verbul *a cuprinde* înseamnă „a îngloba”, „a se contopi osmotic”. Potrivit viziunii orfice, „metaforele sunt încărcate cu aura cuvintelor dintâi, care spun mult, dar nu și precis, obligând la evidențierea funcției lor magice cu care le investise mitologia” (Doinaș 1974: 74). Poetul străbate o lume imaginară, care este pentru el mai reală decât realul însuși, deoarece acesta, mascându-și mereu esențele, rămâne o aparență înșelătoare.

Capacitatea orfică se traduce prin posibilitatea artistului de a ne convinge de existența unei lumi clădite prin pură fantezie.

Poetul se aseamănă unui cântăreț orb, orbit, poate, chiar de strălucirea idealului său, care pierde lumea din afară și și-o câștigă pe cea dinăuntru, își subsumează lumea exterioară prin forța de interiorizare. De altfel, lumea imaginară are un avantaj față de cea reală pentru că nu se oferă spre cunoaștere în etape succesive, ci integral, solicitând contemplația estetică a spectacolului interior concomitent cu actul plâsmuirii lui. Privită ca geneză a lumilor fanteziei, în și prin verb, poezia teofilină a investit limbajul cu vocația libertății ce-i conferă autonomie funcțională în raport cu năzuința poetului de a și-o apropria. Sfera mitopoetică este devorată de către propria faună mitologică. Peste realitatea fenomenală, se așază vraja heraldică a sunetului de corn, estompând-o: „Prin zările pierdute în ceața unui gând/ Va mai suna în seară un corn al amintirii” (*Mult pustiite-s toate prin văile iubirii*). Sunetul cornului e prelung, pentru ca lungă și nepieritoare să fie minunea, cum notează Blaga în drama *Meșterul Manole*, pentru ca eroul care îl propagă în infinit să devină muzica sferelor, cântec orfic. Poezia teofilină are „sarcina mitică” să redea limbajului periclitat de abstractizare virtuțile sale originare, inocente, demne să restabilească echilibrul cosmic, asemenea cântecului orfic.

Modul creator orfic în poezia lui Teofil Răchițeanu exprimă un dor de absolut ce singularizează vocea lirică teofilină. O constantă a modului orfic este plângerea, frecvent invocată de critica literară: „Murmurul, plânsul, tânguirea sunt constante deopotrivă ale vieții, istoriei, elementelor și cosmosului, intrând în același câmp semantic ambiguu” (Nistor 1988: 45), având multiple funcții în plâsmuirea lumilor poetice.

(1) Funcția kathartică, de echilibrare a sinelui poetic între neînsemnat și grandios, între risipire și întemeiere, între microcosmos și macrocosmos, prilejuiește incluziunea și transgesiunea tuturor contrariilor care macină ființa, sfâșiind-o pe altarul devenirii:

„În ciclul de poeme dedicate vieții satului, poetul configurează imaginea impresionantă a unui model arhaic ce surprinde însăși esența sufletului românesc: coexistența împăcată a elementelor contrarii, antinomice (clipă/ veșnicie, viață/ moarte etc.). În această perspectivă, moartea nu este un eveniment terifiant, nici dispariție definitivă, ci o integrare în forme subtile de viață – o reaşezare firească în rosturile și ritmurile cosmice. Poezia lui Teofil Răchițeanu devine în felul acesta un adevărat univers de epifanii, cu semne și ritualuri de trecere dintr-o formă de viațuire în alte forme – joc cosmic perpetuu între vizibil și invizibil, între fulgurația clipei și cea a veșniciei, între dispariție și ivire... În această viziune a solidarității universale, tragicul nu mai este cu putință, iar stări

ca singurătatea, tristețea, plânsul devin un mod de purificare și de eliberare; căci demersul poetic conduce aproape întotdeauna spre o manifestare a luminii mântuitoare” (Florescu 1998: 5).

(2) Funcția expiatoare, de contopire cu natura: „Plânsul, o pulsație de înaltă frecvență, macină piatra prefăcând-o în nisip, susură cu pâraiele stâncilor, cu vaietul vântului. (...) E un vaiet al dezintegrării unei matrici spirituale irepetabile” (Vaida Voevod 2001: 6).

(3) Funcția identificării de esență, în poeză, a imanentului cu transcendentul, pe ruina escatologică a increatului:

„În fond, efulgurațiile lui Teofil Răchițeanu ilustrează un mod de a fi deopotrivă elegiac și jubilat, întrucât orice pierdere, orice risipire dă seama despre o dimensiune mai adâncă a lumii, despre plânsul materiei înseși ori despre ruga lui Dumnezeu, cerșind el însuși, într-un timp îmbătrânit și agonic, moarte. (...) Dintr-un anumit mod poetic respiră natural o anumită înțelegere a lucrurilor, un puls emoțional de o seninătate înfiorat-tragică. În fond, sunt poeme memorabile, venind dintr-un impuls dantesc, ecou și cântec al identității dintre plânsul lumii, al lui Dumnezeu și al morții înseși” (Diaconu 2003: 42–43).

(4) Funcția ordonării estetice a valorilor: „Natura (...) determină un puternic sentiment al relației cu istoria, al obârșiiilor, de conviețuire cu figurile mitice, într-un imperiu al dorului, al neîmplinirilor și al plânsului. Mai ales plânsul se aude ca o muzică elegiacă, emanând de pretutindeni” (Fanache 2007: 20).

(5) Funcția apofatică: „Voievodul este o suprarealitate de natură ipostatică, o imagine de continuitate a lucrării în duh. (...) Figurat ca o prezență de flăcări și o ‘candelă a nimănu’, voievodul este vaietul de suferință al plânsului lui Dumnezeu” (Sasu 2017: 8).

(6) Funcția, prin excelență creatoare, a unificării mitului cu fantezia și credința:

„Miracolul poeziei lui Teofil Răchițeanu vine dintr-o enigmatică *lumină a plânsului*, plângerea morții lui Dumnezeu, antipostmodernă, prin excelență. În fața triumfului raționalist care a declarat că *Dumnezeu a murit*, poetul vine cu *jelirea albă* a acestei morți. (...) Numai că acest plâns al universului e un cântec, un imn de slavă, de solemnitatea *jocului secund* barbian. De aceea, Geo Bogza avea dreptate să invoce, alături de Eminescu, și pe Ion Barbu, în încercarea de a desluși pecetea poeziei lui Teofil Răchițeanu. Plânsul acesta *imnic*, oximoronic, e chiar ceea ce poetul numește *lumina din noaptea lui Orfeu*, ultimul lui cântec. (...) Dumnezeu se confundă cu bătrânul Orfeu, murind ‘uitat pe-o neagră vale’, din urmă-i Lyra cântând singură, în nesfârșite ecouri..., ca în ultimul poem intitulat *Ora era grea de-amar*” (Codreanu 2016: 25–26).

Aceeași viziune orfică îi conferă poeziei virtuți demiurgice, transformatoare, idee reperabilă în metamorfozele suferite de realitate după pronunțarea mirifică a verbului *a plânge*, la diferite moduri și timpuri. Ca inventar de ocurențe, verbul *a plânge* apare, numai în ciclul *Noaptea lui Orfeu*, de 15 ori, iar substantivul *plâns*, de 13 ori, fapt care atestă importanța plângerii în plasma poeticității, dat fiind lexicul minimalist al poetului, redus „prototipic” la cuvinte din vocabularul fundamental și lipsit de elemente neologice, exceptând rarissimele ocurențe ale unor termeni mitologici, nume proprii sau formații derivate („Stimphaliană doar/ Pasărea nopții sumbre să tânguiască-n mine”). Plângerea este un nucleu metaforic simbolic-mitic, o manifestare a dorului ca functor fundamental generator de lumi textuale poetice. Plângerea, un factor morfodinamic, modelează hieratic expansiunea conștiinței auctoriale cu premisele unei comuniuni interioare. Actanții lirici sunt creați în această morfodinamică a plânsului etern, ca niște sculpturi abisale de mitică procesiune. Cântul orfic se identifică cu plânsul cosmic, transistoric, deasupra și dincolo de zări și de timp, ca matrice creatoare a plasmei/ esenței poetice, într-un amurg al conștiinței cu regres spre imaterialitatea originilor.

Ipostaza orfică e eului liric este indiscutabil amplificată în laitmotivul plângerii. În ciclul *Noaptea lui Orfeu*, dizanalogia coagulează nucleul simbolic-mitic al plângerii, al amurgirii, al stingerii și al zădărniceii. Sorii, scăpărări ale esențelor imuabile de dincolo de lumea fenomenelor, obiecte eminentamente culturale, alcătuiesc nucleul creației-ardere (este implicit activat un simbolism al luminii, al căldurii, al energiei transformationale cosmice). Sacrificiul din iubire, eminentamente orfic, atrage plângerea materiei, stingerea universală, într-un tărâm în care viziunea poetică se nutrește pe sine în pura contemplativitate a neantului. De fapt, termenul nucleic care nu apare explicit, pe parcursul ciclului, este dorul, a cărui formă lingvistică e cerută de premisele de construcție a mitului. Ciclul configurează referențial iubirea-stingere sau iubirea-plângere, dar atrage și dorul ca implicat fundamental, deschizând perspective asupra interpretării simbolic-mitice a stingerii soarelui în corelație cu fondul stilistic autohton. Soarele se stinge din iubire neîmplinită, și nu din orice iubire, ci dintr-una stihială, cosmică, transgresivă în raport cu umanul și cu determinările lumii empirice – iubirea dintre un muritor și o umbră, cu un deznodământ nefericit, dar care evidențiază superioritatea umanului – împlânzirea stihilor și convertirea lor pe un alt plan, superior, al esențelor, grație puterii transformatoare deținute de spirit. Lumea de dincoace și lumea de dincolo sunt străfulgerate într-o sinteză care presupune nu doar întretăierea contrariilor, ci și unirea și transfigurarea

lor, în conștiința trezită a identității, ca o smulgere din propria schemă a lumii și ca o reconfigurare a datelor realității, până la anularea lor completă și schițarea premiselor altei lumi în text-discurs (Borcilă 1987b, 1994).

Elementele naturii sunt strigăte atemporale, simetrii născute din teroarea neîmplinirii. Embleme ale agoniei întru moarte devin pământul, marea, țărnul, corăbiile, văzduhul, noaptea, lira, sufletul, timpul. Toate iconografiile morții revelează, în cuante referențiale, universul poetic al unui Dumnezeu nuntit cu Moartea sau al Ființei inextricabil și osmotic întrepătrunse cu Neantul, al luminii pale învăluite de umbre și tenebre. Moartea, ca mireasă a lui Dumnezeu, ia diferite forme, în sufletul omului, marcându-l cu etanșeitatea vidului:

„Ci se aude pururi în sufletu-mi un plâns,/ Pare că lumi s-ar stinge prin a durerii vale/ Și mărilor prin ceruri s-ar legăna în somn/ Și pustnici mii pe țărături s-ar legăna cu jale./ Parcă un clopot cosmic s-ar legăna mereu/ La vămile durerii pe nevăzute toarte/ De se revarsă pururi tânguitorul zvon/ Pierzându-se în mine cu lin ecou de moarte, // Parcă o neagră gură s-ar despleti prin văi,/ Mult tânjitor ecoul prin nopți se mai răsfiră,/ Se tângue în goluri de amurgite luni,/ El însuși Demiurgul înmormântat în Liră...” (*Pare că lumi s-ar stinge prin a durerii vale*).

Sufletul omului, deopotrivă sicriu și matrice pentru sacru, nu poate muri, fiind suportul singularității ireductibile. În aceasta rezidă tragedia primară a sinelui poetic, în imposibilitatea de a accede la moarte. „Lebăda neagră”, moartea, își întrețese cântul orfic în sufletul omului, care suferă de o boală metafizică irepresibilă: „târziu în vreme”. La configurarea acestui semnificat poetic contribuie și adjectivul *ultimul/ ultima*, constituit ca determinant în numeroase secvențe: „Cad lumi prin ea împinse spre-o ultimă-nserare”; „Murea în ceruri ultima lumină”; „Ultima stea sta să amurgă”; „Ultimul om se tângue”; „Ultimii sorii în beznă se pierdură”. De asemenea, imperfectul trimite la o depărtare ancestrală, la o temporalitate revolută cu transgresiune în atemporal:

„Crescând mereu tot ape se despleteau amare/ De se duceau corăbii plutind în josul lor/ (...)/ Cu aherontic zvon/ În somnul lui Okeanos se îngâna pe sine...” (*Crescând mereu tot ape se despleteau amare*); „Era târziu în vreme și pustiu/ Murea în ceruri ultima lumină,/ Sufletul meu la umbra ei plângând/ Cerșea cu glasul stins mai multă vină (*Încheietor el însuși de vecie*); „În de chaos văi, ca frunze,/ Lumi cădeau, cădeau, cădeau/ Și de jalea lor pustie,/ Large, văile se-umpleau” (*Lumi cădeau, cădeau, cădeau*).

Dinamica modurilor și a timpurilor verbale (imperfectul, prezentul durativ, conjunctivul, condiționalul prezent, viitorul anterior, gerunziul etc.: „Tot universul e un val de plâns./ Cum să-l oprească nimenea nu știe,/ Și Dumnezeu e-un pustnic rățăcind,/ Stârnind nisipuri galbene-n pustie.// El va muri plângând în legea lui,/ Nu va fi nimeni să-l binecuvânte,/ Și lumile s-or destrăma ușor,/ Doar golurile rămânând să cânte...”), în conexiune cu dislocările de topică („Tulbure pe mări mireasmă/ Ca de somn pustiu adie/ (...) / Timpului în cer o mână/ I-a oprit cu spaimă cursul”), modificările de semnificant („amurge, singur, Ochiul Luminii, ostenit”; „străplânsă țară”, „preasingur merg”), formele arhaice de atribuire dativală („Închinător eu însumi însingurării mele”; „Înnegurat e ochiu-i apus în însuși el,/ Lumii oglindă numai și morții oglindire”), utilizarea adjectivelor în context adverbial („Și-n cețuri Orizontul tot mai bolnav se stinge”; „plânsul izvora pustiu,/ Tânguitor”; „Și îngeri plâng neauziți pe țarmuri”), adjectivarea adverbelor („Și mările se tânguiesc amare”, „Lucind amar pe văi îndepărtate/ E Ochiul Lui deasupra lăcrământ”), utilizarea cu rol adjectival a substantivelor în acuzativ prepozițional („pe mări de-azur”; „singur ochiul sta în contemplare”, „râuri de cenușă”), formele inedite de superlativ absolut („steaua prin nopți cea mai amară”; „E noaptea nopții fără de sfârșit”; „corăbii preapline cu uitare”; „un glas preablând”), repetițiile insistente („Lumi în cadere se-ngânau streine,/ Pustnicii lumii se-ngânau pe mări,/ El singur numai se-ngâna pe sine”), hiperbolele numerice („Șapte mii pustnici năruiți în plâns”; „Șapte mii sori deodată înnoptară”), utilizarea adverbului *tot*, pentru intensificarea percepției ciclicității descendente („Și un pustnic se tot pierde”), utilizarea insolită a prepozițiilor („Își trece chipul blând înspre paloare”), extinderile semnificaționale ale adjectivului („Pustnic pierdut în neagră și sfântă aiurare”; „Un plâns bătrân se-aude sus, în ceruri”) sau ale substantivului („mari corăbii cu mâhnire pline”; „Sfinx-Dumnezeu pe-un munte uriaș”) reprezintă inovații în dimensiunea limbajului poetic și, simultan, proiecții axiale și nexuri metaforice articulând principii de expansiune sau de condensare a viziunii poetice.

Curgerea luminii, a întunericii sau a evilor, despletirea apelor, a codrilor, a gurii divine, răsfirarea ori desfacerea ecoului, legănarea acvatică ori celestă în somnia increatului absolutizează vibrația ființei, desfășurând-o sau înfășurând-o în tainice gheme de lumină și tenebre. Așa cum vitalismul este asociat luminii la Blaga, proces mediat prin tăcere în calitate de cunoaștere superioară, somnul profund, în simplitatea sa desăvârșită, se situează în proximitatea realității autentice în lirica teofilină. Somnul „cosmicizat” dobândește aspecte demiurgice; starea de somnolență cosmică reprezintă condiția/ originea unică a tuturor

proiecțiilor de sens ulterioare. În starea de vis, ființa interioară a poetului este exprimată prin suspendarea materialității și proiecția nucleară a năzuinței de transcendere a condiției umane întru veșnicie. Nu alt rost nuclear îl are plângerea, asumată ca stare interioară a sinelui poetic, nicidecum ca melancolie impersonală, ci întocmai ca fundament, ca temelie a ființei poetice, spre deosebire de plânsul bacovian, care este exterior eului, amenințându-l cu prăbușirea, cu neantizarea. Teofil Răchițeanu mitizează plânsul, îl sacralizează, îl transformă într-un totem cultural, inclusiv prin modulația fundamentală a versului, îl integrează în procesul de *poesis* ca ferment întemeietor de lumi, precum Eminescu („De plânge Demiurgos, doar el aude plânsu-și”) sau Blaga („Soarele, lacrima Domnului/ cade în mărire somnului”). Prin extensie, plângerea devine o metaforă globală în textul poetic, ilustrându-i pura morfodinamică în măsură să reîntemeieze ființa ca vatră a dorului.

Obsesia făuririi unor limite transcendente („Că doar gândul meu îl ține”) face din om o victimă nu a morții, ci, paradoxal, a neputinței de a muri, a cultivării agoniei universale într-o stranie uitare de sine. Sufletul conține, deopotrivă, și ființa, și neantul, și unda, și corpusculul, dar, în același timp, nimic din toate acestea, fiind rodul transgresiv al nuntirii lui Dumnezeu cu Moartea. Misterul acestei nuntiri sacre modelează creuzetul sufletului ca receptacol al transcendentului în lumea înșelătoare a simțurilor, într-o cădere ciclică din cosmos în haos, adică între polii unei aparente antinomii. Perpetua cădere are loc dinspre polul esențial înspre cel substanțial, dar fără să atingă niciodată apogeul sau ultimele consecințe, fiind înțeleasă, atât în raport cu devenirea, cât și în raport cu imuabilitatea principială, ca geneză de sens în cosmică dualitate.

4. CONSIDERAȚII FINALE

Prima parte a studiului nostru a fost consacrată prezentării poeticii antropologice, o disciplină care studiază modurile poetice și creația de lumi prin transgresiunea orizontală a semnificațiilor date în limbaj. Axiomatic, Blaga definește cultura prin metaforă și stil, iar metafora, ca aspect fundamental al creației culturale, întregește sfera destinului creator al omului. Pe baza teoriei bliagene despre metaforă, poetica antropologică distinge metafora lingvistică sau expresivă (care ar corespunde aspectului plasticizant în limbaj), precum și metafora poetică (în artă, la modul generic, în poezie, la modul specific), fie plasticizantă, fie revelatoare. Metafora poetică plasticizantă creează sens printr-un model analogic cu lumea empirică, în timp ce metafora poetică revelatoare creează sens prin modele dizanalogice în raport cu lumea empirică.

Ecuția metaforicii nucleare, $(a + x) = b$, este considerată de Mircea Borcilă (2008) ca o formulă „rivalizând” cu ecuația lui Einstein, în sensul că, pentru științele culturii, ea revelează adevărul fundamental și absolut al creativității poetice revelatoare.

Textele creatoare de sens se întemeiază pe o dualitate metaforică, în speță procesul metaforic plasticizant sau pe cel revelator. Spre deosebire de funcția expresivă a metaforei (realizată în limbaj), funcția poetică ține de însuși modul de existență a substanței în creația culturală, adică de ceea ce Hjeltslev ar denumi forma conținutului (cf. Borcilă 1987a: 2). Metafora poetică deschide calea problematizărilor (în textele filosofice sau științific-teoretice) sau întemeiază creația de lumi poetice, imaginative (în textul literar). Setul de criterii în baza cărora se instituie tipologia textelor poetice include principiul blagian al analogiei și dizanalogiei, subordonat „orientării generale a procesului metaforic spre creația de lumi” și coerent integrat „în modelele de construcție referențială caracteristice acestor tipuri funcționale de texte poetice” (Borcilă 1987a: 2).

În partea secundă, am căutat să surprindem, focalizând poezia lui Teofil Răchițeanu, câteva metafore nucleare de esență simbolic-mitică, întemeietoare ale unui univers poetic fascinant atât prin nivelurile de realitate configurate textual, cât și grație premiselor de hermeneutică a sensului. Poezia teofilină, întemeiată pe contradicții, incluziuni și transgresiuni de cuante referențiale care pun în relație moartea și divinitatea, increatul și tărâmurile cosmice, lumina și tenebrele, natura și cultura, este o celebrare a misterului creator, prin transpunerea, în integralitatea extensiunii de care este susceptibilă, a ființei în viziunea poetică și prin transformarea conceptelor simbolic-mitice în semnificate poetice al căror conținut intern catalizează creația de lumi culturale.

BIBLIOGRAFIE

Blaga, Lucian (1969), *Trilogia culturii*, București, Editura pentru Literatură Universală.

Boc, Oana (2007), *Textualitatea literară și lingvistica integrală. O abordare funcțional-tipologică a textelor lirice ale lui Arghezi și Apollinaire*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.

Borcilă, Mircea (2011), *Resurecția mitului în studiile integraliste*, în „Caietele de la Putna”, IV, nr. 4, p. 158–168.

Borcilă, Mircea (2008), *Lingvistică și poetică antropologică*, prelegeri la Școala doctorală de Studii lingvistice, Cluj-Napoca, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Litere.

Borcilă, Mircea (2006), *Ecou critic*, în Teofil Răchițeanu, *Alizeul de Dor*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, p. 149–150.

Borcilă, Mircea (2003), *Lingvistica integrală și fundamentele metaforologiei*, în „Dacoromania”, serie nouă, VII–VIII, nr. 1–2, p. 47–77.

Borcilă, Mircea (2001), *A Cognitive Challenge to Mythopoeitics*, în Elena Popescu, Vasile Rus (eds.), *Un hermeneut modern. In honorem Michaelis Nasta*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, p. 97–102.

Borcilă, Mircea (2000), *Repere pentru o situare a poeziei culturii*, în Irina Petraș (ed.), *Meridian Blaga*, vol. I, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, p. 22–37.

Borcilă, Mircea (1997a), *Dualitatea metaforicului și principiul poetic*, în Mircea Borcilă (ed.), *Eonul Blaga. Întâiul veac*, București, Editura Albatros, p. 263–283.

Borcilă, Mircea (1997b), *The Metaphoric Model in Poetic Texts*, în János Péntek (ed.), *Text și stil. Text and Style. Szöveg és stílus*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, p. 97–104.

Borcilă, Mircea (1997c), *Marele lanț al ființei. O problemă de principiu în poetica antropologică*, în „Limbă și literatură”, XLII, nr. 2, p. 13–19.

Borcilă, Mircea (1997d), *Între Blaga și Coșeriu. De la metaforica limbajului la o poetică a culturii*, în „Revista de filozofie”, XLIV, nr. 1–2, 1997, p. 147–164.

Borcilă, Mircea (1995), *Soarele, lacrima Domnului*, în G.I. Tohăneanu 70, Timișoara, Editura Amphora, p. 95–101.

Borcilă, Mircea (1994), *Semantica textului și perspectiva poeziei*, în „Limbă și literatură”, XXXIX, nr. 2, p. 33–38.

Borcilă, Mircea (1993), *Teoria blagiană a metaforicii nucleare*, în „Steaua”, XLIV, nr. 8–9, p. 59.

Borcilă, Mircea (1987a), *Paradoxul funcțiilor metaforice în poetica lui Blaga*, în „Tribuna”, XXXI, nr. 1588, p. 2.

Borcilă, Mircea (1987b), *Contribuții la elaborarea unei tipologii a textelor poetice*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XXXVIII, nr. 3, p. 185–195.

Borcilă, Mircea (1972), *Despre lexicul poeziei lui Lucian Blaga*, în *Studii de limbă literară și filologie*, II, p. 95–124.

Borcilă, Mircea (1969), *Elemente de filozofie a limbii în gândirea lui Lucian Blaga*, în „Revista de filozofie”, XVI, nr. 12, p. 1485–1491.

Cârlugea, Zenovie (1987), *Eminescianitatea substanțială*, în „Luceafărul”, XXX, nr. 1335, p. 3.

Cistelean, Alexandru (1987), *Un tradiționalist*, în „Orizont”, XXXVIII, nr. 45 (1080), p. 16.

Codreanu, Theodor (2016), *Poezia plânsului arheic*, în „Bucovina literară”, XXIV, nr. 7–8 (305–306), p. 23–26.

Coșeriu, Eugeniu (2000–2001), *Creația metaforică în limbaj*, traducere de Eugenia Bojoga, în „Dacoromania”, serie nouă, V–VI, nr. 1–2, p. 11–33.

Coșeriu, Eugeniu (1994), *Limbajul poetic*, în *Prelegeri și conferințe. Supliment la Anuarul de lingvistică și istorie literară* al Institutului de Filologie Română „Al. Philippide”, Tomul XXXIII, p. 145–160.

Diaconu, Mircea A. (2003), *Efulgurațiile lui Teofil Răchîțeanu*, în „Convorbiri literare”, CXXXV, nr. 5 (89), p. 42–44.

Doinaș, Ștefan Augustin (1974), *Orfeu și tentația realului*, București, Editura Eminescu.

Fanache, Vasile (2007), *Lumina din lacrimă*, în „Cetatea culturală”, VIII, nr. 8 (68), p. 17–20.

Faur, Elena-Carmen (2013), *Semantica cognitivă și emergența studiilor elocutionale*. Teză de doctorat, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca.

Faur, Elena-Carmen (2012), *The Metaphors for Death and the Death of Conceptual Metaphors in Poetry. An Analysis Based on Emily Dickinson's Poem "Because I Could not Stop for Death"*, în „Dacoromania”, serie nouă, anul XVII, nr. 2, p. 108–123.

Florescu, Maria (1998), *Teofil Răchîțeanu: Ora singurătății*, în „Adevărul de Cluj”, IX, nr. 2280, 21 mai, p. 5.

Horvath, Anton (2012), *Conceptia integrală asupra relației dintre limbaj și poezie. O abordare hermeneutică a textului literar*. Teză de doctorat, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca.

Iancu, Marin (2013), *Teofil Răchîțeanu – un „menestrel al dorului”*, în „Pro Saeculum”, XII, nr. 7–8 (91–92), p. 95.

Maxim, Ion (1976), *Orfeu, bucuria cunoașterii*, București, Editura Univers.

Nistor, G. (1988), *Poezia somniei*, în „Transilvania”, XVII (XCIV), nr. 2, p. 45.

Pârvu, Iuliu (2011), *Un expresionist baroc*, în Iuliu Pârvu, *Aicea, printre ardeleni*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, p. 60–67.

Sasu, Aurel (2017), *Un isihast al poeziei*, în „Tribuna”, serie nouă, XVI, nr. 348, p. 8.

Ștefănescu, Maria (2007), *Lumile posibile și sensul textelor literare*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință.

Tămâianu, Emma (2001), *Fundamentele tipologiei textuale. O abordare în lumina lingvisticii integrale*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.

Terian, Simina-Maria (2015), *Textemele românești. O abordare din perspectiva lingvisticii integrale*, Iași, Institutul European.

Vaida, Mircea (1986), *Voevodul melancoliei*, în „Tribuna”, XXX, nr. 1543, p. 4.

Vaida Voevod, Mircea (2001), *Teofil Răchiteanu sau singurătatea ca destin asumată*, în „Cetatea culturală”, IV, nr. 7, p. 6.

Zagaevschi Cornelius, Lolita (2005), *Funcții metaforice în „Luntrea lui Caron” de Lucian Blaga. Abordare în perspectivă integralistă*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.

**THE ORFIC MODE IN THE POETRY OF TEOFIL RĂCHÎTEANU.
AN APPROACH IN THE LIGHT OF ANTHROPOLOGICAL POETICS
(Abstract)**

The main purpose of this study is to tackle Teofil Răchiteanu's poetry by emphasizing the symbolic-mythic nucleus of "crying", as involved in the construction of poetic sense. We examine the poetry of Teofil Răchiteanu in the light of the conceptual framework of anthropological poetics, developed by Mircea Borcilă, namely using the tools of textual analysis proposed in his model of metaphoric creativity. In this way, we believe to be able to grasp the typological peculiarities of the poetry subjected for analysis and, more important, the elements that converge towards the sense creation. In addition, we attempt to unfold the symbolic network conveyed within the world of the poetry, which compresses several zones of auctorial consciousness and poetic vision.

Key words: anthropological poetics, poetic vision, sense, metaphoric creativity, ineffable.